

Tarihsel süreçten günümüze sınırların evrimi ve sınır-göç ilişkisi

The evolution of borders from historical processes to the present and the relationship between borders and migration

Feride YILMAZ^{1*}, Özden Zeynep OKTAV²

¹ Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

ferideyilmaz@arel.edu.tr

² Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

zeynep.oktav@medeniyet.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 29.11.2023

Bölüm/Section: Sosyal Bilimler/Uluslararası İlişkiler

Kabul Tarihi/Accepted: 05.12.2023

Araştırma Makalesi/Research Article

Özet

Sınır kavramı son yıllarda multi-disipliner bir çalışma alanı olarak gittikçe artan oranda ilgi görmekte ve her geçen gün çalışmalara yenileri eklenmektedir. Sınır kavramının ortaya çıkışı ise genellikle devletler tarihi ile birlikte anılmakta ve kavram geliştirilerek siyasi sınırlar ile özdeş bir form üzerinden incelenmektedir. Böylelikle sınır çalışmalarında devlet öncesi toplumsal örgütlenmelerin çoğunlukla inceleme kapsamı dışında bırakıldığı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Ontolojik bağlamda değerlendirildiğinde, bu bakış açısı yanlış değil ancak eksik bir değerlendirmeyi ifade etmektedir. Sınır kavramının bugünkü anlamını kazanma serüveni dünya tarihinin akışı içinde devletlerin ortaya çıkışıyla başlamış olabilir ve fakat, belirtildiği üzere, sınırlara ilişkin uygulamaların kökeni ve kavramın doğuşu çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Göç olgusu ise ilk insan topluluklarından başlayarak, insan topluluklarının kaderi ve akıbeti üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Kitlesel insan hareketlilikleri yarattığı –siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vb.- çok boyutlu sonuçlarla insanlık tarihini şekillendirmiştir ve şekillendirmeye devam etmektedir. Göç de sınırlar gibi multi-disipliner bir çalışma alanıdır. İnsan ya da insan topluluklarının kat ettikleri mesafe fark etmeksizin, bir devletin egemenlik sahasından diğerine gitmesiyle sınırlar arası göç ortaya çıkmış olur. Buradan hareketle; tarih boyunca devletlerin sınırlara ilişkin algı ve uygulamaları değiştikçe, sınırlar arasında gerçekleştirilen göçlerin yoğunluk ve karakterinin değişmesi beklenen bir sonuçtur. Uluslararası göç kavramı başta olmak üzere, günümüz göç çalışmalarında kullanılan ve hukuki izdüşümü olan pek çok kavram, devletlerin geçirdikleri yapısal değişimlerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Yapısal değişimlerin sınır politikaları üzerinde yarattığı etki ise; devletlerarası göç hareketliliğinin akıbeti üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Bu çalışma; tarihsel süreçten günümüze sınırların yapısal özelliği değiştikçe sınırlar arasındaki (uluslararası) göç eyleminin bu değişimlerden etkilendiğini savunmakta; söz konusu sınırlar kavram ve kavrama yönelik örneklerle açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınır, siyasi sınır, sınır bölgesi, göç, sınırlar arası göç, uluslararası göç.

Abstract

The concept of borders has become an increasingly multidisciplinary field of study, attracting growing attention in recent years with new works being added every day. The emergence of the border concept is often associated with the history states, and the concept is commonly generalized and examined through a form synonymous with political boundaries. Consequently, in border studies, the view often emerges where pre-state social organizations are mostly excluded from

¹ Bu makale Feride Yılmaz'ın “‘Sınır Karakteri’ Ekseninde 1979’dan Günümüze Türkiye-İran İlişkilerinde Göç Olgusu” başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

* Yazışılan yazar/Corresponding author: Feride YILMAZ

¹ orcid.org/0000-0003-3064-8214; ² orcid.org/0000-0001-5406-5596

DOI: <https://doi.org/10.56723/dyad.1397591>

the scope of examination. When evaluated in an ontological context, this perspective is not incorrect, but rather signifies an incomplete assessment. The journey of the border concept to its present meaning may have begun with the emergence of states in the course of World history. However, as mentioned, the origins of practices related to borders and the birth of the concept itself date back to much older times. The phenomenon of migration, on the other hand, has been directly determinative of the fate and destiny of human communities since the earliest human societies. Mass human movements have shaped and continue to shape human history with multifaceted consequences- political, social, economic, cultural and more. Migration, like borders, constitutes a multidisciplinary field of study. Regardless of the distance covered by individuals or communities, transborder migration occurs when sovereignty shifts from one state's jurisdiction to another. Consequently, as the perception and practices of states regarding borders have changed throughout history, variations in the intensity and character of migrations across borders are expected. The concept of international migration, among others used in contemporary migration studies and with its legal ramifications, has emerged as a result of the structural changes states have undergone. The impact of structural changes on border policies, in turn, has been directly determinative of the fate of inter-state migration. This study aims to argue that as the structural characteristics of borders have changed from historical times to the present, the act of migration across borders has been influenced by these transformations. The paper seeks to elucidate this proposition through conceptual discussion and examples.

Keywords: Border, political border, border region, migration, cross-border migration, international migration.

1. Giriş

Toprağın parçellenmesi, çevrenin ve sahiplenilmesi insanlık tarihi kadar eski ve evrensel bir olgudur [1]. Buna karşın insan topluluklarının, milattan önce 10 binli yıllarda gerçekleştiği kabul edilen tarım devrimine öncesine değin, devlet organizasyonlarının çatısı altında değil de birbirleriyle farklı yoğunluklarda etkileşim içinde yaşadıkları ise kabul edilen bir gerçekliktir [2]. Devletler, insanlık tarihi için kısmen yeni organizasyonlardır. Devletlerin en temel özelliği ise; kendisi için belirlediği ve diğer siyasi aktörler tarafından da kabul gördüğü alan içinde toplumsallaşmış insan topluluklarını bünyesinde barındırması ve mekansal boyut üzerinden tanımlanıyor olmasıdır [3]. Sınırlar, devlet yetkilerinin geçerli olduğu alanın fiziki çerçevesini oluşturmakta ve dolayısıyla devletlerin egemenlik sahalarının sembolü olmaktadır [4]. Devlet egemenliği kavramı, zaman içinde siyasi sınırların açıklanmasında önemli ve kilit bir kavram haline gelmiştir. Buradan hareketle; egemenlik kavramının siyasi sınırlara meşruiyet kazandırmasının yanı sıra, benzer oranda siyasi sınırların devletlere meşruiyet kazandırdığı da savunulabilir [4].

Ancak insanı konu alan birbirini tamamlayıcı hemen tüm disiplinlerin vurguladığı üzere, insanlık tarihini kesin kıstaslarla keskin tarihsel dönemlere ayırmak mümkün değildir. Nitekim doğadaki tüm canlılar hem cinsleriyle birlikte korunaklı oldukları düşünüldükleri özel alanlarda yaşar ve benimsedikleri çevrenin ihlali durumunda diğer topluluk türleriyle çatışmaya girerler [5]. Zaman içinde nüfusun çoğalması ve topluluklar arasında, verimli alanlar üzerinde artan rekabet, beraberinde çitle çevreleme ile başlayan fiziki sınırların inşasını da getirmiştir. Jean Jacques Rousseau bu durumu; *"Tarihte ilk kez bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip "burası benimdir" diyen ve buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun kurucusu olmuştur"* [6] sözüyle açıklar. Rousseau bu ifadesiyle, mülkiyet kavramına atıfta bulunmuştur. Bu durum sınırlara ilişkin kavramsal boyutun sadece devlet egemenliği ile değil onun da öncesinde mülkiyet kavramı etrafında tartışılması gerektiğini ortaya koymaktadır [7]. Ancak yerleşik yaşamı çağrıştıran mülkiyet olgusunun ortaya çıkışının tüm medeniyetler için her zaman göçebelikten yerleşik yaşama geçişle ifade edilmediğini de belirtmek gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle; özel veya kamusal mülkiyetin ortaya çıkması için, toplumun mutlaka yerleşik yaşam sürmesine gerek yoktur. Göçebe toplulukların avlandıkları alanlar ya da yarı göçebe toplulukların hayvanlarına verimli otlaklar bulabilmek için belirli alanlarla ilgili aralarında oluşan rekabet ve sürdürdükleri mücadelelerde bir nevi yerleşik yaşam öncesi mülkiyete -ve dolayısıyla sınırlara- ilişkin uygulamalar kapsamında değerlendirilmelidir [8]. Göçebe ya da yerleşik fark etmeksizin, bir alana ilişkin çevreleme ve sahiplenme güdüsü, aynı zamanda bahsi geçen alanla ilgili başka insan topluluklarıyla oluşan rekabeti yönetmeyi de gerekli kılmaktadır. Söz konusu refleksler zaman içinde iktidar olgusunu ve egemenlik kavramını ortaya çıkartmıştır [9]. Bahsi geçen tüm bu görünümü kapsayıcı gerçeklik ise; mülkiyet kavramının iktidar olgusunun doğuşuna ve egemenlik kavramına kaynaklık ettiği. Mülkiyetin olduğu yerde aynı zamanda sınırlarda mevcuttur [10].

Ontolojik bağlamda değerlendirildiğinde; elindekini koruma güdüsü yani güvenlik kaygısıyla ortaya çıkan çevreleme ve sınır uygulamalarının, fiziken bölünmüş mekanların siyasallaşmasını da beraberinde getirdiği söylenebilir [11],[12]. Carl Schmitt bu durumu; *"halklar, imparatorluklar ve ülkelerin, yöneticilerin ve her nevi iktidar formasyonunun bir arada olduğu bütün çağlar, bütün yeni dönemler; hep yeni mekan bölünmeleri, yeni çitler ve yeryüzünde yeni mekansal düzenlemeler üzerine kuruludur"* [9] ifadesiyle açıklar. Bu nitelikleri itibarıyla; köklerini toprağa salmış ve kaygısı duyulan bireysel, toplumsal ve mekansal güvenliğin sürekliliği amacıyla ortaya çıkan devlet aygıtı, zaman içerisinde insanları toprağa bağımlı hale getirmiş ve yüzyıllar içerisinde toplumların kaderi siyasallaşmış toprak parçalarına endeksli hale gelmiştir. Nitekim sınır kavramı dendiğinde, su ve havadan önce teritoryal sınırların akla gelmesi boşuna değildir. Tarih boyunca insanların kaderi her daim toprağa bağımlı olmuştur. Bugün bile sınır kavramının inşasını ve dönüşümünü kaleme alan hemen her metnin, doğrudan ya da dolaylı olarak, merkezine karasal sınırları oturtması boşuna değildir.

Burada esas dikkat edilmesi gereken nokta; sınır kavram ve uygulamasına ilişkin tanım ve tartışmaların incelenen tarihsel dönemin şartlarına uygun olarak yapılması gerektiğidir.

Yukarıda bahsi geçen güven ya da güvelik arayışını, yalnızca oluşturulmuş sınırların dışında kalan alan ve insanlardan gelebilecek tehditlere karşı inşa edilen maddi güvenlik kaygılarına endekslememek gerekmektedir. İnsanlar kültürel, dini, etnik unsurlara dayanan ve-veya iktisadi faaliyet ve kaygılardan beslenen bir dizi görünür ya da görünmez sosyal sınırın içinde hayatlarını sürdürürler. Dolayısıyla dışa karşı inşa edilmiş fiziki ya da sosyal sınırların sürekliliği her şeyden önce içeride oluşması beklenen karşılıklı güven duygusunun idamesiyle ilgilidir. Zorunlu ya da güdüsel reflekslerle oluşan güven duygusuyla insanlar; kendileriyle benzer kaygı ve beklentilere sahip diğer insanlarla kaynaşarak sosyal bir kimlik yaratırlar [13]. Böylelikle de sınırların dışsallaştırıcı olduğu kadar içselleştirici özelliği de ortaya çıkmış olur. Öteki olmadan bizin, biz olmadan ötekinin anlamı kalmaz [14]. Bu tespitten hareketle; fiziki sınırlarla topluluk kimliği –bir diğer ifadeyle sosyal kimlik arasında- tarihin ilk dönemlerinden beri iç içe geçmiş bir ilişkinin varlığı savunulabilir. Sınırların varlığı, biz olanın dahil edilmesine ve öteki olanın dışlanmasına bağlıdır [15]. Sınırların, geçmişten günümüze kimlik ve güvenlik sağlayıcı işlevleri ile insanların toplumsallaşma süreçleri birbirini tamamlayan görünür ve görünmez bağlarla ilerlemektedir [16].

Tabii bu noktada toplumları kendilerini katı bir şekilde dış dünyadan izole etmiş stabil yapılar olarak da algılamak gerekir. Aksine insan topluluklarının özellikle birbirlerinden ayrıştıkları varsayılan bölgelerde, yani sınır hatlarında, kültürel kaynaşma ve geçişler tarih boyunca tüm dinamizmiyle devam etmiştir. Kültürel kaynaşmanın kaynağını ise geniş alanlara yayılmış akrabalık bağları, mal değış tokuşunu sağlayan ticari ilişkiler, ortak dini ya da mezhebi inançlar, coğrafi şartlarında getirisi olan ittifak ilişkileri gibi faaliyetler oluşturmuştur [17].

Özetle; sınırlar tarihsel ve mekansal anlamda farklı şekil ve içeriklerde tanımlanabilir. Ancak referans noktası her ne olursa olsun sınırlar, siyasi sistemleri birbirinden ayıran ya da bir diğer görüşe göre siyasal sistemler arasında bağlantı noktası yaratan; her iki durumda da içerisinde barındırdıkları insanlara kimlik yükleyen, onlara davranışsal özellikler ve ortak değerler sağlayan fiziki, sosyal çerçeveye sahip özgün yapılarıdır [18].

Devletleri ve devletlerin geçirdiği yapısal dönüşümleri merkeze alarak sınır kavramını açıklamaya odaklanan bilimsel literatür -en yaygın haliyle- geleneksel ve modern olmak üzere 2 ana ayrım noktası üzerinden şekillenmektedir. Gelenekselden kasıt, yukarıda belirtilen şekliyle, ilk insan topluluklarının oluşturduğu ilkel toplum formlarından başlayarak ilerleyen yüzyıllarda ortaya çıkan imparatorluklar ve onların yarattığı sınır uygulamalarını kapsamaktadır. Burada ağırlık, geniş coğrafi alanlara yayılım gösteren ve ilk çağın ilkel devletlerine kıyasla her alanda çok daha örgütlü bir görünüme sahip imparatorlukların üzerinde yoğunlaşmaktadır. Modern dönem sınır tartışmaları ise, ulus devletim dünya sahnesine çıkmasına vesile olan 1648 tarihli Westphalia Antlaşmalarından başlayarak günümüze kadar uzanan süreci kapsamaktadır [19]. Belli somut kıstaslar üzerinden, farklı yöntemlerle yapılmış sınıflandırmalardan en genel manada anlaşılan husus; nihai aşamada sınır kavramının ve kavrama ilişkin uygulama ve algıların tarihsel bir devinim içerisinde şekillendiğidir. Bir diğer ifadeyle; fiziki sınırların gelişimi aynı zamanda tarihsel bir inşa sürecinin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu durum eğer bir sınır çalışması yapılacaksa, devletlerin yapısal özellikleri ve içinde buldukları tarihsel dönemin şartlarının mutlaka göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Şu ana kadar yapılan tüm tespitlerden hareketle; çalışmanın ilerleyen başlıklarında, devletlerin tarihsel süreç içinde değışen yapısal özellikleri ve geçirdikleri iktidar dönüşümleri bağlamında bir incelemeyle sınır olgusunun gelişimi açıklanmaya çalışılacaktır. En son başlıkta ise; sınır kavramına ilişkin yapılan tespitlerin, sınırlar arası (uluslararası) göç olgusu üzerinde yarattığı etkilere ilişkin tespit ve değerlendirmelerle çalışma tamamlanacaktır..

2. Geleneksel sınırlar: Ulus devlet öncesi dönem

İktidar olgusunun kurumsallaşması ve devletleşme süreciyle birlikte kamusal mülkiyetinde ortaya çıkışı, bugün anladığımız manadaki siyasal sınırlara giden yolun başlangıcı olmuştur. Dünya tarihi içinde devlet çatısı altında karşımıza çıkan geniş çapta kurumsallaşmış ilk siyasal örgütlenme şekli ise imparatorluk tipi devlet yapılarıdır. İmparatorlukların ortaya çıkması, ilkel toplulukların zaman içinde yaşadıkları kurumsallaşma ve devletleşme sürecinin bir sonucudur. Daha geniş bir ifadeyle; tarım toplumunu sembolize eden imparatorlukların sınırlara ilişkin yarattıkları algısal dönüşümler ve uygulama çeşitlilikleri, o güne değin mevcutta bulunan sınır uygulamalarını, ekonomik ve siyasal açılardan, köklü biçimde değıştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Buradan hareketle, sınırlara ilişkin geleneksel dönem olarak adlandırılan sınıflandırmanın imparatorlukların dünya sahnesine çıkmasıyla başladığı kabul edilmektedir [20].

İlk imparatorluklar tarih sahnesine milattan önce 400'lü yıllarda çıkmışlardır. İmparatorlukları ilkel toplulukların sahip olduğu siyasi formlardan ayıran en önemli özellikleri ise; örgütlü askeri güçleri ve devletin devamlılığı için askeri güce attettikleri önemdir. Özellikle silah yapımında demirin kullanılmaya başlamasıyla birlikte, mevcut devlet formlarının saldırı ve savunma mekanizmaları da artarak gelişmiştir. Üstün askeri güçleriyle imparatorluklar, geniş coğrafi alanlara yayılabilmişler ve yayıldıkları alanlarda kalıcı hale gelerek kurumsallaşabilmişlerdir [21].

Sınır jargonu açısından imparatorlukların en belirgin özellikleri; birbirlerinden kesin olmayan, belirsiz coğrafi uzamlarla ayrılmış olmalarıdır [22]. Bu yönüyle imparatorlukların sınırları, günümüzün hat şeklindeki klasik sınırlarından farklı şekilde, bölge görünümü taşımaktaydı. Geleneksel dönemin bilinen dünyasındaki siyasi birimleri birbirinden ayıran bu

bölgelerin, savaş dönemi haricinde çok sıkı kontrol edilmediği ve uç görünümü taşıdığı da, yine sınır çalışmaları arasındaki ön kabullerden biridir [23]. Yapılan tüm tespitlerin ardından geleneksel dönemin devlet sınırlarını; sınır bölgesini boylu boyunca kuşatan ve sınır hattının her iki yakasındaki alana belli oranlarda nüfuz eden bir kuşak olarak değerlendirmek gerekmektedir [24]. Bu anlayış geleneksel dönemde; sınır bölgeleri arasındaki göç hareketliliklerine ve imparatorlukların fetih ve iskan politikalarına ilişkin çalışma kapsamında yapacağımız tespitlerinde ana kaynağını oluşturmaktadır.

Her ne kadar ilk anda yukarıdaki ifadelerle tezatlık oluşturuyor gibi görünse de; geleneksel dönem sınırları aynı zamanda, uzunca bir dönem boyunca, olası işgalci kitlelere karşı bütünü savunmak için derinlemesine kurulmuş, askeri garnizon şehirleri görünümlü bölgeleri de ifade etmekteydi [25],[26]. Buradan hareketle modern öncesi dönemde bölge görünümlü sınırların aynı zamanda devletlerin savunma hatlarını oluşturduklarını, devletlerin gücünü topladığı zamanlarda ise, daha önceden belirtildiği gibi devletlerin potansiyel yayılım limitlerini ifade ettiği şeklinde bir yorum yapmak mümkündür [27].

Geniş coğrafi alanlara yayılmış imparatorlukların saldırgan yayılmacı bir karaktere sahip olmaları da sınır uygulamaları ve politikaları üzerinde doğrudan etki yaratan bir unsurdur. İmparatorlukların fetihçi zihniyeti; katı olarak sabitlen(e)meyen, esnek sınır anlayışını da beraberinde getirmiştir. Sınırların esneklik özelliğinin ise; yukarıda değindiğimiz şekliyle, geleneksel dönem sınırlarının günümüzdeki çizgisel şeklinden uzak, geçirgenliği yüksek sınır bölgesi görünümünde olmasına bir nevi kaynaklık ettiği söylenebilir [1]. Öyle ki; 16. yüzyıla değin, iki komşu ülke arasında bulunan bir alanın taraflardan hangisine ait olduğuna ilişkin sembolik sınır işaretleri bile çoğu yerde bulunmamaktaydı [28]. Ancak tüm bu tespitler, geleneksel dönem sınır bölgelerinin tümünden muğlak olduğu şeklinde bir algıya da sebep olmamalıdır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında; geleneksel dönemde sınırlarının bölge görünümünde ve esnek karakterde olması, doğal olarak, esnekliğin sınırlarını ne ya da nelerin belirlediği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Devletlerin hepsinin, -iktidarlarının dayanak noktası her ne olursa olsun- ortak özelliği; bir kara parçasına sahip olması ve gücünü mevcut kara parçası üzerinde sergileyebiliyor olmasıdır. Özü itibarıyla devletler mekana bağlı siyasi örgütlenmelerdir. Bu noktada sınırların esneklik limitlerinin belirlenmesinde askeri kapasite kadar, söz konusu kapasitenin uygulanacağı alanların coğrafi özelliklerinin de dikkate alınması gerekliliği doğmaktadır. İmparatorlukların sınır politikalarının oluşumunda, askeri güçleri kadar, üzerinde buldukları alanın coğrafi özelliklerinin de belirleyici olduğu söylenebilir. Bu durum, geleneksel devletlerin esnek sınırlarının, dünya sahnesinde kaldıkları süre boyunca, askeri güçleri ve sahip oldukları coğrafi avantajlarla orantılı olarak, sürekli bir değişim halinde olmasına kaynaklık etmiştir [29]. Geleneksel dönem sınırlarının tüm bu özellikleri, sınırlar arasındaki göç hareketliliğini açıklayabilmek ve anlamlandırabilmek açısından da önem taşımaktadır.

Geleneksel dönem devletlerinin, sınırlarına ilişkin bir diğer önemli özelliği ise; -dönemin askeri teknolojileri göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde- coğrafi olarak, büyük oranda doğal sınır görünümü taşımalarıdır. Burada doğal sınırlardan kasıt; dağ, dağ sırası, tepe, deniz, göl, nehir, çöl gibi, bir nevi doğal bent olarak adlandırabileceğimiz ekolojik unsurlar ya da kale ve bentlerle korunan düzlük alanlardır. Ancak geleneksel dönem sınırlarının, doğal sınır niteliği taşımasının çoğunlukla tercihten ziyade -devletin güç limitlerine bağlı- bir sebep-sonuç ilişkisinin ürünü olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Nitekim tarihin tüm dönemlerinde insanlar kaynak verimliliğine sahip arazilerde konuşlanmış ve yine bu türden alanlar için aralarında rekabet etmişlerdir. Bu durum; geleneksel dönemde, sınır hatlarının belirlenmesinde ve korunmasında, doğal faktörlerin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar önemli ve baskın belirleyiciliğe sahip bir unsur olmasının temel sebebidir [23],[30]. Coğrafi limitler sadece makro devlet politikaları açısından değil, aynı zamanda devletlerarasındaki insan hareketliliği yani göç yoğunluğu üzerinde de belirleyicilik yaratması açısından önemlidir.

İmparatorluklar tarih sahnesinde kaldıkları zaman dilimi boyunca, hükmettikleri geniş alanlarla, yani çevreyle, olan egemenlik ilişkilerini düzenlemek ve buna kurumsal bir görünüm kazandırmak ihtiyacında olmuşlardır. Nitekim mevcut siyasal düzen, çoğunlukla sınır bölgelerini ifade eden çevrede yer alan farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip guruplar merkezi tanıdığı ve onun politikalarına uygun davrandığı sürece sorunsuz bir şekilde devam edebilmiştir. İmparatorlukların sınır bölgelerinde yaşayan ve çeşitli sosyal referanslarla örgütlenmiş gruplarla arasındaki merkez-çevre ilişkileri, katı tahakkümlerden çok, sınır bölgelerinde yaşamakta olan topluluklarla işbirliği ve hatta iktidar paylaşımı olarak nitelenebilecek uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Merkezin çevreye karşı taviz kapasitesi, çevrenin biat oranı üzerinde de belirleyici olmuştur. Devletlerin genişlemeye yönelik politikalarının hayata geçirilebilmesi, söz konusu karşılıklı pazarlıkların merkez lehine sağlıklı ilerlediği süre boyunca mümkün olabilmiştir [31]. Mevcut çok boyutlu ilişkiler ağı; aynı zamanda imparatorlukların politika yapım süreçlerinde sınır bölgelerini araçsal şekilde kullandığının da göstergesidir [32]. Söz konusu araçsallık; çoğu zaman çevrenin demografik dizaynını da gerekli kılmıştır. Her zaman aynı katılık ve yoğunlukta olmasa da imparatorlukların sınır bölgeleri özelinde yürüttükleri iskan politikaları ve kimi zamanlarda ise sürgün uygulamaları bu kapsamda değerlendirilmelidir. Devlet sathında ya da sınır bölgeleri özelinde yürütülen demografik toplum mühendisliği; gerek iç gerekse de sınırlar arası göç eyleminin sadece insan topluluklarının

iradesiyle yada doğal akışı içinde gerçekleşmediği, aksine bizzat devlet eliyle sistematik bir şekilde yrtlebilebileğini de göstermektedir [33].

3. Modern sınırlar: Ulus devletlerin ortaya çıkışından günümüze

Modern dönem olarak adlandırılan dönemin siyasi açıdan temel analiz birimi ulus devletlerdir. Ulus devletlerin ortaya çıkışı; öncesindeki yüzyıllar içinde uygulama ve teamlleriyle oturmuş esnek-geçirgen ve bölge görünümlü sınır uygulamalarını da köklü biçimde dönüştürmüş, sınırların anlam ve işlevlerini değiştirmiştir. Geleneksel devletlerin geçirdiği yapısal değişimler, sınırları katı ve mutlak hudut çizgelerine dnştrmştir [34]. Buradan hareketle; modern dönem olarak adlandırılan ve günümüzde de geçerli sınır anlayışının başlangıç noktasının ulus devletlerin dünya sahnesine çıkmasıyla eř zamanlı bir gelişim seyri izlediği söylenebilir.

Günümüz uluslararası ilişkilerinin de temel aktörü olan ulus devletler; 15. yüzyıl Avrupa'sının sadece siyasi değil aynı zamanda ekonomik ve düşünsel mirasının uzantısı olarak ortaya çıkmış devlet yapısıdır. Avrupa'nın yaşadığı ve yüzyıllar alan bu çok boyutlu dönüşüm, siyasi erk dağınıklığını ortadan kaldırmayı amaçlayan merkezi devletlere giden yolu aan sancılı ve uzun sayılabilecek bir süreci ifade etmektedir. Bu tarihi dönüşümün referans noktasını ise; 1648 tarihli Westfalya Antlaşmaları oluşturmaktadır [35]. 17. yüzyıl sonrasında devletlerin yapısal değişiklikler geçirmesine sebep olan süreçler, merkezi karakterdeki ulus devletlerin Avrupa'daki hakim devlet formu haline gelmesini ve zaman içinde dünyanın diğer bölgelerine de yayılmasını sağlamıştır.

Modern dönemin sembolü ulus devletlerin ortaya çıkardığı yeni tablo, bu yeni devlet formunun 4 temel vasfı üzerinden değerlendirilebilir. Bunlar; devletlerin eşitliği ilkesi, oluşan yeni egemenlik anlayışı, siyasi açıdan merkezileşmiş tek siyasi otoriteye sahip olması ve ülkesellik, yani topraklarının yekpare bütünlüğüdür. Yeni egemenlik anlayışı; devletlerin merkezileşmesi ve siyasi erk dağınıklığının ortadan kalkmasıyla, merkezi otoritelerin hem ite hem de dışa karşı politika yapım süreçlerinin tek yetkilisi olmasını sağlamıştır. İlaveten; yeni egemenlik anlayışı, siyasi sınırların önemini pekiştirmesi açısından da önemlidir [36]. Devlet egemenliğinin tartışıldığı alanlar ise; -geleneksel dönemde olduğu gibi- büyük oranda karasal alanlar ve dolayısıyla devletlerin sahip olduğu teritoryal sınırlardır [37]. Bundan ötürü ülkesellik vasfının devletlerin siyasi coğrafya ve jeopolitik bağlamda sınırlarına işaret ettiği söylenebilir [38].

Modern dönemde devletlerin egemenlik sahalarının fiziki çerçevesini oluşturan sınırlar, devletlerin yekpare örgütlenme alanı haline gelmiştir. Bu durum doğal olarak devletlerin sınırlarını daha belirgin bir biçimde belirleme gereksinimini doğurmuştur. Böylelikle devletlerin genişlemeci doğasına daha uygun olan ve canlı, yaşayan dinamizme sahip bölgesel sınır anlayışı, zaman içinde devletlerin iteki kontrol kapasitesini de ifade eden statik görünümlü, kapalı sınır çizgelerine evrilmiştir [39].

Modern dönemin sınır anlayışı elbette tüm aktörler için birbirini tamamlayan silsileler şeklinde ve eř zamanlı değil, her aktörün kendi tecrübesine mukabil sreler içinde gerçekleşebilmiş ve bu dönüşümün belli bir olgunlaşma seviyesine erişmesi 20. yüzyıla değin srmştir. Zaman içinde, coğrafı açıdan kesintisiz ve net görünümlü sınır anlayışı meşruiyet kazanmış ve geleneksel dönemin sınır anlayışının yerini alabilmiştir [27]. Ancak uzunca bir süre boyunca sadece devletler arasında değil, i sınırlara –devlet altı yapılanmalara- sahip devletlerde de bölge görünümlü ve çizgi görünümlü sınırlar bir arada var olmaya devam etmiştir [40]. Tüm bunlardan hareketle; sınırları kesin olarak çizilmiş ve birbirlerinin egemenlik sahalarını uluslararası antlaşmalarla tanımış ulus devletlerin, uluslararası ilişkilerin ana aktörü olarak tarih sahnesindeki yerini almasının yaklaşık 300 yıllık bir süreyi kapsadığının tespitini yapmak gerekmektedir [41]. Bahsi geçen bu süreç sınırları sadece biçimsel yani fiziki olarak değil, aynı zamanda sınırlara atfedilen anlam bakımından da dnştrmştir. Neticede bölge görünümünden çizgisel forma geçiş, devletlerin sınır politika ve uygulamalarını çok boyutlu bir biçimde sertleştirmiştir [42].

Yukarıda, konu kapsamında kalacak şekilde, sistemsal dönüşümünün anlatıldığı modern ulus devletin ortaya çıkışını sadece tek boyutlu siyasi gelişmelere değil, bir dizi siyasi ve ekonomik sürecin i içe geçmiş etkileşiminin sonucu şeklinde yorumlamak gerekmektedir. Ulus devletleri anlamak açısından Westfalya Antlaşmaları çok kıymetli bir referans noktası olsa da, merkezileşen devletlerin ulus devletlere evrilmesinin ekonomik arka planı 18. Yüzyılın ilk yarısında başlayan Sanayi Devrimiyle, ideolojik arka planı ise 1789 Fransız devrimiyle mümkün olabilmiştir. Söz konusu gelişmelerle birlikte, Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik ve ideolojik rekabet zaman içinde Avrupa dışında kalan coğrafyalara da sirayet edip yayılarak devlet sistemlerini –zor yoluyla da olsa- dönüştürecek, buna paralel olarak mevcuttaki sınır algılarını da yeniden inşa edecektir [40]. Tüm bu açıklamalar; sistemsal dönüşüm yaşayan devletlerin açıkça çizilmiş ve belirlenmiş teritoryal alana ve adeta onun koruyucusu çizgi formundaki sınırlara, duyduğu gereksinimi anlamlandırmak açısından da önemlidir [43].

Modern dönemin hat-çizgi halinde ortaya çıkan sınırları geleneksel dönemin doğal sınır anlayışının da dönüşmesine sebep olmuştur. Ancak bu ifade, modern dönemde doğal sınırların tamamen ortadan kalktığı ya da makbul bir sınır formu kabul edildiği yönündeki algının yok olduğu anlamına da gelmemelidir. Buna karşın, artık doğal sınırların ikincil derecede önemsendiği de bir gerçektir. Özetle; modern dönemde sınırların hat halinde belirlenmeye başlamasıyla birlikte, coğrafı faktörlere bağlı olarak belirlenen doğal sınırlar önemini kaybetmemiş, ancak yapay sınırlar da miktar olarak tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artmıştır [44]. Ekolojik engellerden ziyade insan eliyle oluşturulmuş fiziki

engellerin ön plana çıkmasına vesile olan bu uygulama; merkezi devlet eliyle belirlenen sınırların, salt militer bir bakış açısıyla ve adeta bir bariyer oluşturma misyonuyla, inşa edildiği bir sürecinde başlangıcı olmuştur [45],[46]. Bu yeni sınır anlayışı; sınırlar arası göç hareketliliğini de kısıtlamakla kalmamış, ayrıca her geçen gün yoğunluğu ve hacmi daha da artan şekilde mücadele edilmesi gereken bir güvenlik sorununa dönüştürmüştür.

Şu ana kadar; sınırların içinden geçtiği tarihi dönemin algı ve uygulamasına bağlı olarak önem ve fonksiyonlarının değişim gösterdiğini, tarihsel kırılma noktalarına değinerek ifade etmeye çalıştık. Ulus Devlet modeli her ne kadar Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra yapısal krize girmiş ve sahip olduğu nitelikler akademik çevrelerce eleştirilmişse de; ideal ve geçerli devlet sistemi olduğu yönündeki görüşler geçerliliğini korumuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler ve 1991’de Soğuk Savaşın sona ermesi; dünya üzerindeki devlet sayısının artmasına vesile olmuştur. Devletlerin sayısı arttıkça, buna paralel olarak aynı alan üzerinde egemenlik iddiasında bulunan aktör ve ihtilaflı sınır sayısı da yükselmiştir. Günümüzün dünyası sınır ihtilaflarının ve sınırlarla ilgili yinelenen çatışmaların sıklıkla yaşandığı bir görünüm taşımaktadır. Bu durum, sınırlarını koruyabilmek amacıyla, devletleri daha sert ve somut tedbirler almaya itmektedir [47].

Siyasi açıdan yüzyıllar içinde gittikçe katlaşılan sınır uygulamalarına karşın, günümüzde dünyanın ekonomik açıdan geldiği nokta siyasi sınırların varlığını, daha doğru ifadeyle katılığını, tartışılır hale getirmiştir. Bu bakımdan, günümüzün ekonomi politliğini doğru bir biçimde yorumlayabilmek için, küreselleşme kavramına da kısaca değinmek gerekmektedir. “*Yerel olayların kilometrelerce uzaktaki olayları şekillendirmesi ya da tersi biçimde uzak yerellikleri birbirine bağlayan toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması*” [48] olarak tanımlanan küreselleşme olgusunu anlamlandırma çabasında göz önünde bulundurulması gereken esas ifade küresel hareketliliktir. Küresel hareketlilik; en temel anlamıyla emeğin, malın ve sermayenin dünya çapındaki dolaşımının nicelik ve niteliğinin artmasını ifade eder. Özellikle 1980 sonrası dünyada oluşan konjonktürün, modern devletlerin sınırlarını ve dolayısıyla egemenlik alanlarını aşan, yeni ve küresel bir paradigma yarattığı düşünülmektedir. Bu durumun; günümüz dünyasında ulus devletlerin, uluslararası sistemdeki ağırlığını azaltıcı ve sınırlarının geçirgenliğini arttırıcı etkiler yarattığı varsayılmaktadır. Ancak ekonomiden, teknolojiye, kültürden kimliğine değin pek çok alanda küreselleşmenin etkilerinden bahsedilse dahi, askeri ve siyasal açıdan hala tek ve meşru otoritenin devlet iktidarlarına ait olması, siyasal açıdan küreselleşme tartışmalarının tıkandığı noktayı ifade etmektedir [49].

Günümüzde sayıları 200’e yaklaşan devletlerin tamamının egemenlik sahalarında kapsayıcı ve mutlak bir otoriteye sahip olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Ancak kimi devletler, mevcut iktidar kapasiteleriyle, dünya çapında hegemon olma denemeleri yapacak kadar güçlüdürler. Tüm bunlara karşın devletler, buldukları dönemin şartlarına endekslı yapılar olarak düşünüldüğünde, yaşanan küresel çaplı gelişmelerin devletlerde yapısal sorgulamalara ve erozyon alanlarına yol açmadığını savunmakta mümkün olamamaktadır [50]. İçinden geçtiğimiz dönem özetle; ulus devletlerin küresel rüzgarlara karşı kendilerini koruma mücadelesi verdiği bir dönemdir. Mücadelenin merkezinde ise devletlerin sınırları ve sınır geçişlerinin mutlak hakimi olma kaygısı bulunmaktadır.

Ulus devletlerin egemenliklerinin aşındığını savunan görüşler sadece ekonomik küreselleşme boyutunun yarattığı etkileri tartışmakla kalmamakta, aynı zamanda uluslararası arenadaki aktör çeşitlenmesine de vurgu yapmaktadırlar. Bu durum, özellikle uluslararası örgütler, uluslararası sivil toplum kuruluşları sınır ihtilaflarının yaşandığı bölgelerde uzlaştırıcı ya da önleyici bir mekanizmaya vesile olabilirler mi? sorusunu akla getirmektedir. Sorunun cevabı ise bir dereceye kadar olumludur. Kimi sınır ihtilaflarında uluslararası örgütler, taraflar arasında uzlaşma sağlayıcı mekanizmalar geliştirebilmekte, aynı şekilde uluslararası sivil toplum kuruluşları da özellikle insan hakları vurgusu yaparak, çatışma ve insani kayıpların önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Ancak tüm bu işlevlerine karşın, bahsi geçen aktörlerin, özellikle küresel ya da bölgesel ölçekte güçlü aktörler karşısında etkisiz kaldığı da bir gerçekliktir. Kaynağını uluslararası hukuktan alsalar dahi, devlet dışı aktörlerin, uluslararası sorunların önlenmesi ya da çözülmesinde yaptırım gücüne sahip, mutlak caydırıcı pozisyonda olduğu savunmak, günümüzdeki görünümleri referans alındığında, mümkün değildir [51].

Özetle; günümüzde küreselleşme ideolojisinin taşıyıcısının devletler olmayışı ve uluslararası aktörlerinde etkisiyle küresel ilişkiler ağını belirleme potansiyeli olan güçlerin kayda değer bir kısmını tekelinde tutamıyor oluşu; ulus devletler açısından ciddi bir yapısal kriz kaynağıdır [52]. Bu kriz -tarihsel geleneğin de bir uzantısı olarak- en çok sınırlarda hissedilmekte ve tüm aşındırıcı etkiler, devletlerin sınırlara ilişkin politikalarının gün geçtikçe daha da keskinleşmesine ve katlaşmasına neden olmaktadır. Sınırlar özelinde düşünüldüğünde, politik katlaşmanın sebebi; devletlerin çıkarlarına uygun olarak, fiili sınır kontrol uygulamalarını arttırabilme ya da azaltabilme inisiyatifine tek başına sahip olma istekleridir. Bu yönleriyle devletlerin, günümüzde artış gösteren ekonomik menşei sınır geçirgenliğinin geldiği noktadan ziyade, durumun kendi kontrollerinin dışında gelişmesinden kaygı duydukları söylenebilir. Ancak sınırlar arasındaki bütünleşme imkan, olanak ve uygulamaların çok geliştiği coğrafyalarda bile, devlet sınırları somutluğunu ve işlevlerini korumakta, dolayısıyla küreselleşmenin akışkan doğasına engel oluşturmaya devam etmektedir [53]. Günümüz dünyasında, uluslararası ve-veya uluslar üstü manada pek çok alanda birbirine entegre politikalar üreten en gelişmiş örneğin Avrupa Birliği olduğu düşünüldüğünde, “sınırsız dünya” söylemlerinin en azından uzunca bir süre boyunca gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı öngörülebilir [54]. Bu açıdan değerlendirildiğine; modern dönemin yüzyıllardır

süregelen sınır anlayışı, hakkındaki tüm aksi söylemlere karşın, uzunca bir süre daha varlığını korumaya kararlı durumdadır.

4. Geçmişten günümüze sınır-göç ilişkisi

İnsan toplulukları tarihin her döneminde muhtelif sebeplerle göç etmişlerdir. Sebep yelpazesinin genişliği göz önünde bulundurulduğunda, aslında göç eylemi pragmatist karakterli bir olgudur. Tarih boyunca, insan topluluklarının hayatlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duydukları kaynaklar ve bu kaynakları kullanarak sürdürebilecekleri yaşam şartları neredeyse, göçler o bölgeye doğru yoğunlaşmıştır. Bir diğer ifadeyle göçler; toplumsal, ekonomik, güvenlik...vb. karakterli bir müşkülün, güvenli bir alan içinde giderilmesi amacıyla gerçekleştirilirler. Tüm bu ifadeler; göçün pragmatist yönünü ispatlar ve daha anlaşılır kılan niteliklerdir [55].

Göç kronolojik olarak devletlerin ortaya çıkışından çok daha eskiye dayanan bir olgudur [56]. Ancak devlet aygıtı ortaya çıktığı an itibarıyla göçün yoğunluğu ve akıbeti üzerinde, planlayıcı ve denetleyici rolüyle, doğrudan belirleyici hale gelmiştir. Siyasal, sosyal ya da ekonomik açıdan ideal yaşam şartlarına erişme ülküsü, tarih boyunca insanların bireysel ya da kitlesel göçlerindeki en önemli psikolojik motivasyon unsurunu oluşturmuştur [57].

Geleneksel dönemin esnek ve bölge görünümü sınırlarında yaşamakta olan insanlar; bir yanda içinde buldukları koşullarla uyumlu bir biçimde hayatlarını idame ettirirken, diğer yanda yaşam alanlarına coğrafi açıdan uzak hükümdarların tebaası olarak hayatlarını sürdürmekteydiler. Geleneksel sınır başlığında da ifade edildiği üzere, bu durum kendine has şartlara uygun bir merkez-çevre ilişkisinin varlığını gerekli kılmıştır. Geniş coğrafi alanlarda yayılım gösteren imparatorluklar; hükmettikleri farklı kültürel, dini ve etnik grupların psikolojik sadakatini çoğunlukla dini retoriklerle (örneğin bir dini ya da mezhebi yaymak gibi) sağlamaya çalışmışlar ve böylelikle sınır bölgelerindeki siyasi varlıklarına bir nevi kutsiyet atfetme çabası içinde olmuşlardır [58]. İmparatorluklar, genişlemeci doğalarını çoğunlukla dini retorikler üzerinden açıklamakla kalmamış, buna uygun fetih ve iskan politikaları da dizayn etmişlerdir. Ancak en başta ifade ettiğimiz pragmatist ilişki; -tüm motivasyon araçlarına rağmen- özellikle sınır bölgeleri arasındaki karşılıklı göç hareketliliğine mani olamamıştır [59].

Geleneksel dönemde, teknolojik gelişme ve ulaşım olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle, insan göçleri çoğunlukla belli bir coğrafi alan içinde gerçekleşebilmiştir [60]. Ekolojik engeller, göç hareketliliğinin oluşumunda olmasa bile nerede duracağı yada öbekleneceği konusunda doğrudan belirleyici olmuştur [61]. Buradan hareketle; psikolojik motivasyon unsurları yada ekonomik kaygıların geleneksel dönem göçlerinin temel sebeplerini oluşturduğunu, göçlerin yöneleceği alan açısından fiziki limitlerin ise çoğunlukla doğal şartlara bağlı olarak şekillendiğini belirtmek gerekmektedir.

İmparatorluk sınırlarının esnek yapısı ve geçirgenlik oranının yüksekliği, komşu devletlerin sınır bölgeleri arasında çok boyutlu karşılıklı etkileşimin korunmasına ve gelişmesine kaynaklık etmiştir. Bu durum her şeyden önce siyasi sınır ve kültürel sınır ayırımını doğurmuştur. Geleneksel devletlerin fiziki sınırları ile kültürel sınırlarının birbiriyle örtüşme oranı düştükçe, sınır bölgeleri arasındaki karşılıklı etkileşim ve bunun olağan bir uzantısı olarak da sınırlar arasındaki göç hareketliliği artmıştır. Tamamlayıcı ifadeyle; geleneksel dönem sınırlarının yapısal özellikleri göç hareketliliğini artırıcı etki yaratmış ve sınır topluluklarının -çoğunlukla rutinleşmiş- karşılıklı gidiş gelişler üzerine kurulu ortak yaşam pratiklerinin, en azından barış zamanlarında, kısıtlayıcı bir engelle karşılaşmadan sürdürülmesini sağlamıştır [62].

Devletlerin yayılım ya da çözümlerinin başlangıç noktasının, geleneksel dönemde mutlak biçimde sınır bölgeleri olduğu yine geleneksel sınır başlığında üzerinde durulan diğer bir husustur. Devletlerin sınırları genişledikçe ve dolayısıyla sınır bölgeleri merkezden coğrafi olarak uzaklaştıkça, devlet egemenliğinin sürdürülebilirliği açısından, sınır bölgelerinde yaşamakta olan insan topluluklarının iradelerinin etki kapasitesi de artmıştır. Merkez ve çevre arasındaki karşılıklı ilişkiler dengesinin devlet aleyhine bozulması; sınır bölgelerinde yaşamakta olan insanların tebaası oldukları devlete karşı sadakat tutumları üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Menfaat dengesinin bozulduğu ve sadakatın ortadan kalktığı zamanlarda; sınır bölgelerinde yaşayan insan topluluklarının, sınırın diğer yakasındaki devletin boyundurluğu altına girmek üzere topluluklar halinde göç etmeleri, örneklerine sıkça rastlanan bir durum olmuştur. Bu durum iki şekilde gerçekleşebilmiştir. İlk ihtimal; insanların gruplar halinde diğer devletin hüküm sürdüğü alana doğrudan göç etmeleri şeklindedir. İkinci ihtimal ise; özellikle sınır bölgesinin yönetiminden resmi olarak sorumlu kişilerin ya da kanaat önderlerinin nüfuzları nispetinde gelişen iradeleri ve sınır komşusu devletle işbirliği yapmalarıyla birlikte; sınır bölgesinde yaşamakta olan insanların yaşam alanlarıyla birlikte karşı devletin boyundurluğuna girdiklerini ilan etmesiyle olmuştur. Tarih boyunca, özellikle güçleri birbirine yakın rakip devletler arasında, savaşların haricinde bahsi geçen sebeplerden ötürü, sınırlardaki yerleşim alanları sıklıkla el değiştirmiştir [63]. Göçlerin şekil verdiği bu görünüm, bir süre korunabilirdiği gibi, sınır bölgelerinde yaşamakta olan insan topluluklarının menfaat döngüsünün değişmesiyle, bu defa da aynı senaryonun tersi yönde yaşanmasına sebep olmuştur. Bu noktada tamamlayıcı bilgi olarak bahsedilmesi gereken üçüncü bir ihtimal ise; sınır bölgelerinin komşu devletler arasında gerçekleşen bölgesel çatışma ya da savaşlar sonucunda el değiştirmesi durumudur. İmparatorluklar döneminde, bir toprak parçasının üzerindeki nüfusla birlikte el değiştirmesi şeklindeki teamülün varlığından ötürü, sınır bölgelerinin komşu devletin egemenlik alanına dahil olmasıyla birlikte, bölge halkı göçmen olarak değerlendirilmiyor, diğer devletin tebaasına geçmiş sayılıyordu [57].

Geleneksel dönemde, çoğunlukla dini ya da mezhebi gerekçeler sebebiyle tabiiyet değiştirme vakalarına da sıklıkla rastlanmıştır. Bu türden durumlarda insanlar sadece bir devletin tebaası olmayı reddetmiyor aynı zamanda din veya mezheplerini değiştirdiklerini de ilan edebiliyorlardı. Aynı şekilde ekonomik kaygılar, sınırdaş ülke hükümdar ya da yöneticilerinin vaatleri gibi sebeplerde bu türden göç hareketlerinin önünü açmıştır. Her ne kadar tabiiyet değiştirmek günümüzün şartlarıyla değerlendirildiğinde radikal bir kararımı gibi dursa da, netice de sınır bölgelerindeki insan topluluklarıyla, tebaası oldukları devlet arasındaki pragmatist ilişkinin doğası bu durumu mümkün kılmıştır. Böyle durumlarda; imparatorlukların politikalarını meşrulaştırma aracı olarak; dönem insanının üzerinde en çok etki yaratma kapasitesine sahip dini retorikleri kullanmasının, sınır bölgelerinde yaşamakta olan insan topluluklarının sadakatini sağlamak ve sınırlar arasındaki göç hareketliliğini engelleyebilmek için her zaman yeterli olmadığını da kanıttır. Özellikle; güç kapasitesi açısından birbirlerine yakın veya denk görünümü sınır komşuları arasında, bu türden vakalar ve sonucunda oluşan göç hareketlilikleri sıklıkla yaşanmıştır [64]. Söz konusu bilgilerden yola çıkarak, geleneksel dönemde, sınır bölgelerinde yaşayan insanların yarattığı –özellikle kitlesel- göç hareketliliklerinin, sınır bölgelerinin akıbeti üzerinde doğrudan etki yarattığı da söylenebilir.

Geleneksel dönemde sınır bölgeleri arasında, çeşitli sebeplerle gerçekleşen göç hareketlerinin yoğunluğu; sınır komşusu iki devletin, karşılıklı bağımlılık unsurları ve oranlarına bağlı olarak da şekillenmiştir. Karşılıklı bağımlılığı ekonomik ve toplumsal olmak üzere, iki temel kategori üzerinden değerlendirmek mümkündür. Ekonomik olarak düşünüldüğünde; sınır bölgelerindeki insan topluluklarının geçim kaynaklarının fiziki dağılımına odaklanmak gerekmektedir. Ekonomik sebeplerle gerçekleştirilen ve bugünden bakıldığında sınırlar arası göç olarak adlandırılan gidiş gelişler, genellikle karşılıklı mal alışverişi ya da sınırın diğer tarafında yürütülen ticari faaliyetler sebebiyle gerçekleşmekteydi. Bu türden göç hareketliliklerini sadece kısa süreli gidiş gelişler şeklinde de düşünmemek gerekmektedir. Örneğin; geçirgenliğin yüksek olduğu sınır bölgelerinde yaşayan insanlar, komşu devlete ait yerlerde tarımsal faaliyet yürütebiliyor ve bu amaçla kiralama ya da satın alımlar yapabiliyorlardı. Buna karşın kısa süreli göçlere ise; hayvan otlatma veya mevsimlik işlerde çalışmak için gerçekleştirilen göç hareketlilikleri örnek gösterilebilir [62].

Toplumsal boyut üzerinden değerlendirildiğinde ise; sınır bölgelerinde yaşayan insan topluluklarının nasıl bir sosyal örgütlenmeyle yaşamlarını idame ettirdiklerine odaklanmak gerekmektedir [63]. Özellikle; sınır komşusu devletlerin sınır bölgeleri üzerinde, her iki yakaya yayılmış ve aralarında kan bağı, dini ya da mezhebi ortaklık gibi unsurların bulunduğu topluluklar arasındaki yoğun sosyal etkileşim, geleneksel dönem sınır bölgeleri arasında, çoğunlukla rutinleşmiş göç hareketliliklerinin sosyal sebeplerini oluşturmuştur. Akriba ziyaretleri, evlilikler, ibadet amacıyla yapılan geçişler...vb. durumlar, değindiğimiz boyuta örnek olarak verilebilir [65]. Devlet egemenliğine gölge düşürmediği, kitlesellik arz etmediği ve sınır bölgelerinde yaşayan diğer toplulukların huzurlarına kast etmediği sürece, modern öncesi dönemde sınırlar arasındaki göç hareketliliklerinin devletler açısından doğrudan bir tehdit unsuru olarak görülmediği söylenebilir [57].

Tüm bu açıklamalar; geleneksel dönemde sınır bölgesindeki insan topluluklarının her zaman birbirleriyle uyum içinde ve herhangi bir asayiş olayına maruz kalmaksızın hayatlarını idame ettirdikleri yönünde bir algı da doğurmamalıdır. Karşılıklı sınır bölgelerindeki gruplar arasındaki ihtilaflar, baskınlar, rehin alma olayları, kız kaçırma, yaralama ya da cinayetler, hayvan ve mahsul hırsızlıkları, sınır bölgelerinde yaşanan mikro görünümü asayiş olaylarıdır. Böyle durumlarda suçta sebep olan kişi ya da kişiler, çoğunlukla diğer devletin sınırlarına geçerek bir nevi kendilerini koruma altına almaya çalışmışlar ve ilgili devletleri konuya ilişkin kimi zaman sert tedbirler almaya sevk etmişlerdir [66]. Benzer şekilde; hükümdara isyan eden asiler ya da sürgüne gönderilen kişiler ve ailelerinin sınır komşusu devlete sığınması gibi durumlarda yine sınır bölgeleri üzerinde yaşanması muhtemel asayiş temelli vakalara örnek gösterilebilir. Tüm bu örnekler, olumsuz mahiyette olsa da, eylemin niteliği açısından sınırlar arası göç kapsamında değerlendirilmektedir [67].

Geleneksel sınır başlığı içinde tespit edilen hususlardan bir diğeri de imparatorlukların sınır bölgelerindeki demografik yapıyı her zaman kendi akışına bırakmadığı ve bölgeyi kendi lehine dizayn etme çabasına girişebileceği yönündeydi [68]. İmparatorlukların bu amaçla hayata geçirdikleri iskan faaliyetleri özünde üç aşamalı bir politikayı ifade etmektedir. “Uç, fetih, iskan” döngüsü şeklinde sıralı silsileyle yürütülen politikalarla, devletin uçları olan sınır bölgelerine; devletin mevcut egemenliğini güçlendirmek ve devlet lehine propaganda yaparak sınırın diğer yakasındaki insan topluluklarını etki altında bırakması amacıyla özel olarak seçilmiş kişi ve topluluklar yerleştirilirdi [69]. Böylelikle imparatorlukların bir sonraki fetih hamlesi için bölge halkı üzerinde psikolojik bir hazırlık süreci yürütülmesi amaçlanırdı. Bu politika, fethin gerçekleşmesinin ardından, elde edilen topraklarda yaşayan insanların yeni devletin varlığı ve politikalarını daha kolay kabul edip, rıza göstermeleri için de aracı olarak kullanılmaktaydı [70]. Söz konusu strateji; imparatorlukların hakimiyetlerini sadece askeri kapasiteleriyle değil, aynı zamanda sosyal rızaya dayalı şekilde güçlendirmeyi hedeflediklerinin de göstergesidir. Amacı ve yoğunluğu hangi yönde olursa olsun, iskan politikalarının sınır bölgelerindeki demografik yapıyı ve sınırlar arasındaki göç hareketliliğini belirleyen temel parametrelerden biri olduğunu belirtmek gerekmektedir [71].

Yukarıdaki paragraflar boyunca; geleneksel dönem sınır bölgeleri arasındaki göç hareketliliğinin temel özellikleri sebep-sonuç korelasyonu içinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada son olarak; özellikle karşılıklı sınır bölgeleri arasındaki geçişlerin dışında kalan bir boyuttan da bahsetmek gerekmektedir. Herhangi bir devletin egemenlik sahasına

özellikle üçüncü bir devlet ya da bölge üzerinden yönelen kitlesel göçler, tarih boyunca göçe maruz kalan devletler tarafından her zaman ve her durumda tehdit olarak algılanmıştır. Ancak geleneksel dönemde bu türden kitlesel göçler, günümüzle kıyaslandığında, görece daha az engele takılarak gerçekleşebilmekteydi. Göç eden kitlenin motivasyon kaynağı her ne olursa olsun, bir yerdeki demografik yığılmanın zaman içinde nüfus baskısı yaratacağı ve yığılmanın olduğu alanı dönüştürücü bir etki yaratacağı muhakkaktır. Kitlesel göçler zaman içinde öncelikle yeni yaşam alanlarındaki toplumsal ve ekonomik hayata nüfuz eder ve –eğer böyle bir misyonları varsa- bir sonraki aşamada bu durum siyasi bir kimlik kazanma ve devletleşme süreçlerine kadar uzanabilir [72]. Günümüzün modern devletleri bu tür durumlara karşı, hem hukuken hem de fiziken, oldukça katı görünümlü, kısıtlayıcı mekanizmalar inşa etmişlerdir. Fakat tarihte kitlesel göçlerin çok daha etkili ve dönüştürücü sonuçları olmuştur. Türklerin Anadolu’ya gelişi sonrasında yaşanan süreçler ve Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesine çıkışı, buna karşın Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun yıkılışı tamda böyle bir sebep sonuç ilişkisinin ürünüdür [73]. Kitlesel göçlerin muhtemel dönüştürücü etkisi, tüm tedbir mekanizmalarına rağmen günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

1648 yılında başlayan ve günümüz modern devletine giden Westfalyen süreç, başlangıç noktası ve merkezi Avrupa olmak üzere, sınırların anlamını değiştirmiş ve ortaya çıkan bu yeni sınır anlayışı devletlerin göç olgusuna yaklaşımını da etkilemiştir [25],[26]. Bölge görünümü sınırların zaman içinde çizgi şeklindeki hatlara dönüşmesi, sadece sınırları keskinleştirmemiş, aynı zamanda göç hareketleri başta olmak üzere, sınır geçişlerine ilişkin tedbirlerinde giderek sertleşmesine sebep olmuştur.

Ulus devlet, sınır odaklı düşünüldüğünde, binlerce yıllık dünya tarihi içindeki en etkili ve baskın mekansal anlayışı ifade etmektedir. Bu yeni mekansal anlayış; geleneksel dönemin sınır bölgelerinde, yüzlerce yıl içinde kendi doğal akışı içinde oluşmuş ve göçlerle şekillenen ilişkiler ağını da travmatik biçimde dönüştürmüştür [74]. Günümüzün uluslararası göç terminolojisi dönüşüme maruz kalmış gerçekliklerin üzerine kurulmuştur [75]. Bu anlayış çerçevesinde ilk defa 17. yüzyılda sınır bölgelerinde yaşamakta olan toplulukların, sınır komşusu devletlerden birine tabi olmalarını zorunlu kılan uygulamalar ortaya çıkmıştır [25],[26]. Böylelikle sınır bölgelerinde yaşamakta olan insan toplulukları için sınırın diğer yakasındakiler “öteki” haline gelmiştir. Sınırlar arası göç ifadesinin yerini de uluslararası göç ifadesi almıştır.

Ortaya çıkan yeni terminoloji bağlamında değerlendirildiğinde; *“sınırlar (artık) sadece geçiş (veya ayırıcılık) noktaları değildir, aynı zamanda belirlediği alanların ayrımları göçü sonuçlandıran eylemlerdir. Ayırma kavramı göçün önemli noktasını oluşturur. Kişi belirlenen alanda evdedir, bir üyedir ve vatandaştır; diğer alanda o kişi “ecnebidir” ve ecnebiligi kavramak “göç eden” kavramının önemli bir parçasıdır...”* [76]. Özetle; devletlerin yasalarına uygun ya da aykırı biçimde, insanlar ister sınırın diğer tarafına geçsinler, isterlerse de kıtalar aşınlar, alıntılanan cümlede de belirtildiği gibi, söz konusu kişilerin eylemi uluslararası göç, kendileri de artık göçmen statüsünde kabul edilir hale gelmişlerdir. Buradan hareketle uluslararası göç; *“Kişilerin geçici ya da daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere, menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarıdır...dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur.”* şeklinde tanımlanmaya başlamıştır.

Oluşan yeni görünüm kapsamında; sınırlar arasındaki insan hareketliliklerinin kontrol ve kayıt altına alınması, modern dönemde göç olgusunu engellemeye ilişkin ulus devletlerin geliştirdiği ilk tedbir sahalarından biri olmuştur. Bu kapsamda ilk defa 1855 yılında İngiltere’de, günümüzdeki anlamıyla pasaport ve vize uygulamasına geçilmiştir. Avrupa kıtasında doğan bu uygulama zaman içinde tüm dünyaya yayılmıştır [77]. Bu uygulamalar vesilesiyle artık ister sınırın hemen diğer yakasından olsun, isterse de uzak coğrafyalardan olsun, ulus devletin sınırlarından içeri giren kişi ya da kişiler, giriş yaptıkları anda birer yabancıya dönüşmüşlerdir. Ulus devletlerin “öteki” olanı inşa ettiği söz konusu anlayış ve uygulamalar, günümüz göç terminolojisinin hangi mantık üzerine inşa edildiğinin tespiti açısından da önem taşımaktadır.

Modern dönem sınır uygulamalarının göç ve göçmenlerle mücadele aracına dönüşmesi ve öncesinde geleneksel devletlerin çözülerek dağılması, uzun süren çatışma ve kitlesel savaşların ardından ortaya çıkmıştır. Açıklayıcı ifadeyle; ulus devletin ortaya çıkışının ardından “öteki”nin inşasıyla başlayan sürecin, mücadele edilmesi gereken bir olguya dönüşmesi, kalabalık insan kitlelerinin göçmen durumuna düşmesinin ardından gerçekleşmiştir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıl boyunca yaşanan uzun süreli savaşlar dolayısıyla, devletlerarasında yoğun kitlesel göç hareketlilikleri görülmüştür. Bunlar genelde imparatorlukların dağılma süreçlerinde, elden çıkan topraklarda yaşayan insan topluluklarının tebaası oldukları topraklara doğru gerçekleştirdikleri geri dönüş göçleridir [77]. Ayrıca sanayileşme sürecinde, Avrupa’da sanayisi gelişen ülkeler ekonomik gerekçelerle yoğun dış göçlere sahne olmuşlardır. Geri dönüş göçleri ana yaşam sahasına dönme olarak algılandığı, Avrupa’nın sanayileşmiş bölgelerine yönelen göçler ise o dönemde yoğun biçimde gereksinim duyulan iş gücünü sağladığı için, bu yüzyıllarda yaşanan kitlesel göçler, devletler tarafından çoğunlukla kronikleşmiş bir mücadele alanı şeklinde değerlendirilmemiştir. Bugün anladığımız manasıyla, 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyıl boyunca olgunlaşan uluslararası göç olgusu ve terminolojisi ancak 20. yüzyıl itibarıyla devletler tarafından kolektif bir mücadele alanına dönüşebilecektir [78]. Zaman içinde yeni olay örgüleri ortaya çıktıkça ve göç sebepleri çeşitlendikçe, devletler göç politikalarını çeşitlendirmiş ve farklı göçmen topluluklarını da içeren kapsayıcı politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Sınırlar arası ya da sınır aşan göçlerle fiziki bağlamda ilk mücadele sahası ise sınır hatları olmuştur [79].

Günümüzde göç olgusu, çok sayıda ülkenin doğrudan veya dolaylı şekilde mücadele ettiği bir alanı teşkil etse de, olguya ilişkin ana terminolojinin kaynağı, -önceki satırlarda da işaret edildiği üzere- ulus devletin de menşei kıtası olan Avrupa'dır. Bu durumun ortaya çıkma sebebi, sahip olduğu imkanlar dolayısıyla, göçlerin genelde doğudan batıya, Avrupa'ya doğru seyir izlemesidir [80]. Bu bakımdan 20. yüzyıl boyunca ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, Avrupa'da sınırları katılaştıran ve hemen hemen tüm devletler için günümüz göç politikalarını şekillendiren birkaç tarihi kırılmadan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Bunlardan ilki 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sonra ermesinin ardından ortaya çıkan görünümüdür. Savaş boyunca etnik temizlik girişimleri, yerinden edilme sorunları, yerinden edilen insanların ulusal kimlik problemleri, ülkelerin sınırlarında meydana gelen değişimler ve ekonomik sorunlar gibi bir dizi problem alanı, savaşın ardından Avrupa için göç olgusuyla ilgili çözmesi gereken bir dizi problem alanı yaratmıştır. Bu sebeple; göç ve göçmenlere ilişkin ülkeler arasında işbirliği modelleri ve uluslararası ortak bir hukuki terminoloji geliştirme yönünde somut adımlar atılmıştır. Avrupa merkezli ortaya çıkardığı sorunlarla birlikte uluslararası göç olgusu, ülkeler arasında gerçek manada bir uluslararası sorun olarak addedilmeye başlanmıştır [81]. Böylelikle sınır insanların rutin hareketliliğinin sorunsallaştırılmasıyla başlayan süreç, zaman içinde devletlerarası ilişkilerde, önem ve ağırlığı gittikçe artan bir işbirliği ve politika alanına dönüşmüştür.

Ulus devletin ortaya çıkışının ardından sınırların giderek katılaştığı ve keskinleştiği yine önceki sayfalarda belirtilen hususlar arasındaydı. Geçmiş dönemlerine kıyasla sınırların en fazla katılaştığı dönem ise İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden 1991 yılına kadar devam eden Soğuk Savaş yılları olmuştur. Bu yıllarda, Avrupa'daki devletler, vatandaşlarının üzerinde o güne değin oluşmamış nitelikte bir kontrol mekanizması inşa etmişlerdir. Soğuk Savaş dönemine kadar, görece kültürel ya da etnik ayrımların temsilcisi olan sınırlar, uluslararası manada en üst düzey rekabetin yaşandığı bloklar arasındaki ideolojik ayrımı daha da katılaştırıcı araçlar haline gelmişlerdir [82]. Böylelikle uluslararası göç olgusu; gittikçe siyasallaşan ve kronikleşen bir sorun alanı olma vasfını korumuştur [83].

20. yüzyılda yaşanan ve kitlesel göçlere sebep olan ikinci büyük dalga ise Soğuk Savaşın bitiminde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan süreçte gerçekleşmiştir. Mevcut gelişmeler yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına vesile oldu. Bu yeni devletlerin sınırları yeniden çizildi ve tanımlandı. Devletlerin birbiriyle çakışan egemenlik iddiaları ve yeni sınırların yarattığı bölünmeler, etnik gruplar arasındaki çatışmaların artmasına ve yeni göç dalgalarının oluşmasına neden oldu. Savaş ve çatışmalar nedeniyle milyonlarca insan evini terk etmek zorunda kaldı. Çoğunluğu sınır aşan nitelikteki göç dalgaları; daha iyi iş fırsatları, ekonomik istikrar veya daha yüksek yaşam standartları arayışıyla, özellikle doğu Avrupa'dan merkez Avrupa'ya doğru yönelen ve Avrupa'nın uluslararası göçlere karşı hassasiyetini tetikleyen bir görünüm yarattı [81]. Bu tecrübeler beraberinde, devletlerin sadece uluslararası bağlamda değil aynı zamanda bölgesel göç yönetimi bağlamındaki çabalarını da yoğunlaştırdı [84]. İdeolojik ayrım sembolü olmanın akabinde yüzyılımız içerisinde, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları, bu defa da gelen asimetrik tehditler karşısında sınırların medeniyetlerin bekçisi misyonunu üstlenmesine neden olmuştur. Özellikle yasa dışı (düzensiz) göçlere karşı alınan tedbirleri sıkılaştıran bu olay, sınırlar ve sınır bölgelerindeki insanlar üzerindeki baskıyı daha da arttırmıştır ve arttırmaya devam etmektedir. Günümüzde geline nokta sınırlar; kimliğin teminatı olmaktan ziyade varlığıyla dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeyi emen ve özellikle göç hareketlerine karşı güvenlik boyutu gittikçe katılaşan ve birçok noktada katılığı duvarlarla somutlaşan görünüm taşımaktadırlar [52]. Tüm bu olay örgüleri nedeniyle, 20. yüzyıldan başlayarak zaman içinde uluslararası göçle mücadele edebilmek için ikili ve çoklu çok sayıda uluslararası antlaşma imzalanmış, göçmenler ve göçten etkilenen devletlerle ilgili uluslararası geçerliliğe sahip hukuki terminoloji türetilmiş ve derinleştirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası göçler, günümüz ulus devlet sınırlarının seçici geçirgen olduğu alanların dışında kalan ve devletlerin sınır politikalarında şiddetini her geçen gün arttıran bir problem ve en temel mücadele alanıdır.

Yukarıdaki tanımlardan çıkarılması gereken en önemli sonuç; bir ülkenin uluslararası göç hareketleri ve göçmen tercihleri karşısındaki konumunun, göç politikasını belirlemedeki en önemli parametre olduğudur. Sınır-göç bağlamında düşünüldüğünde ise; göçlerden etkilenen devletlerin komşularının tutumu da göç politikasının oluşumunda ve devletlerin konuya ilişkin reflekslerini anlamlandırmakta önem taşır. Devletler buna bağlı olarak sorunla tek başlarına veya diğer komşu devletlerle birlikte yerel ya da bölgesel mücadelelere girişebilirler. İşbirliğinin oluşmadığı aksi durumlarda ise; özellikle birbirleriyle uyumlu politikalar üretmeyen ya da üretmeyen sınır komşuları arasında, göçmenleri birbirine itmekten, göçmenleri birbirlerine karşı koz olarak kullanmaya kadar bir dizi senaryo söz konusu olabilmektedir. Öyle ki bu durum iki devlet arasında lokal çatışmalara ve hatta savaşlara dahi kaynaklık edebilmektedir. Özetle; muhtelif işbirliği modellerinin geliştirilmesinden fiili çatışmalara kadar gidecek geniş bir yelpazede, devletler kendi önceliklerini de göz önünde bulundurarak değerlendirme yapar ve buna mukabil, dışarıdan gelen göçlere karşı bir sınır politikası oluştururlar. Netice de uluslararası göçler, günümüz modern ulus devletlerinin en önemli ulusal güvenlik sorunudur ve insanlık tarihi devam ettiği sürece, yoğunluğu farklılaşan şekilde, bir sorun alanı olarak kalmaya da devam edeceği öngörülmektedir. Buna paralel biçimde, günümüzün modern devletlerinin sınır algı ve uygulamaları da, ön görülebilir gelecek için, başlangıcı insanlık tarihi kadar eskiye dayandırılan göç olgusuyla mücadeleye devam etmekte kararlı gözükmektedir.

5. Sonuç

Sınır kavramı her canlının doğasından gelen reflekslere uygun biçimde oluşan antropolojik bir olgudur. Ancak insanların toplumsallaşma süreci ve akabinde devletlerin ortaya çıkması, sınır kavramını siyasallaştırmıştır. Buna karşın dünya tarihi içinde prototip bir devlet yapısından bahsedebilmek elbette mümkün değildir. Tarihsel tecrübelerinin de kılavuzluğuyla devletler, meşruiyet kaynaklarıyla birbirlerinden farklılaşan çeşitli siyasal sistemler inşa etmişlerdir. Her siyasal sistem beraberinde yeni bir sınır algısı ve buna uygun uygulama sahaları oluşturmuştur.

Sınırlar ile ilgili akademik literatür, farklı alt sınıflandırmalara sahip olsa dahi, iki ana kategori üzerinden incelenmektedir. Bunlar geleneksel sınırlar ve modern sınırlardır. Daha doğru ifadeyle; geleneksel ve modern ifadeleri devletlerin siyasal sistemlerini ifade etmek amacıyla kullanılan iki kavram olarak sınırların sınıflandırılmasında da kullanılmaktadır. Yüzyıllar içinde gerçekleşen iktidar dönüşümleri devletleri yapısal bağlamda dönüştürdüğü gibi sınırların anlam ve işlevlerini de farklılaştırmıştır.

Geleneksel dönem sınır uygulamaları, yoğunluklu olarak, milattan sonra 400'lü yıllarda ortaya çıkan imparatorluk tipi devlet yapıları üzerinden incelenmektedir. İmparatorlukların gelişmiş askeri sistemleri ve fetihçi karakterdeki siyasal zihniyetleri, sınır bölgelerini devletin potansiyel yayılım alanları olarak görmelerine vesile olmuştur. Konu çerçevesinde düşünüldüğünde ise; kitlelilik arz etmediği, asayiş sorunlarına yol açmadığı ve egemenlik ihlali yaratmadığı sürece komşu devletler arasındaki rutin ve olağan üstü göç hareketleri imparatorluklar açısından barış zamanlarında spesifik bir mücadele alanı olarak görülmemiştir. Bu durumu imparatorluk tipi devlet yapılarının kendi inisiyatifleriyle şekillenen bir sınır algısı olmasının yanı sıra, özü itibarıyla yüzlerce yıl içinde teamül halini almış sınır uygulamalarının bir yansıması olarak da değerlendirmek gerekmektedir. İmparatorlukların büyük coğrafi alanlara yayılmış olması, esnek ve geçirgenliği yüksek sınırları ortaya çıkarmakla kalmamış, geçmişten gelen ve zaman içinde gelenekselleşmiş sınır uygulamalarının da devamlılığını sağlamıştır.

1648 Westfalya Antlaşmaları, uluslararası ilişkiler disiplininin bugünkü görünümünü kazanmasındaki en temel referans noktasıdır. Devletler arasında ortaya çıkan yeni konjonktür zaman içinde seküler karakterli ulus devleti yaratmış ve meşruiyetini dini retoriklerle sağlayan ve farklı kimlik unsurlarını bünyesinde barındıran imparatorlukların dünya sahnesinden çekilmesine sebep olmuştur. İdeal devlet sistemi olarak kabul edilen ulus devletler ise, toprağa bağlılığı vatandaşlık olgusuyla sağlamaya çalışmış ve buna uygun kimlik politikaları geliştirmişlerdir. Söz konusu kimlik politikaları Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan ulusçuluk ideolojisi etrafında şekillenirken, Sanayi devrimi sonrası dünya ticaretinin merkezini Akdeniz'den kuzeye yani Avrupa'ya kayması, ulus devletlerin kıta dışına ihracı sürecini de hızlandırmıştır.

Ulus devletlerin kimlik temelli politikası, yeni dönemin sınır uygulamalarındaki dönüşümünün en temel sebebidir. İçeride kalanın "biz", dışarıda kalanın ise "öteki" olarak nitelenebilmesi her şeyden önce kimlik bağlamında şekillendirilmeye çalışılan alanın sınırlarının net ve belirgin olmasını gerekli kılmıştır. Böylelikle zaman içinde devletlerin sistemsel doğaları değiştikçe, geçmişin belirsiz coğrafi uzamları olan sınır bölgeleri, katı ve mutlak hudut çizgilerine dönüşmüştür.

Sınırların fonksiyonlarındaki değişimden etkilenen en önemli olgu ise göç olgusudur. İnsanlık medeniyetinin akıbeti üzerinde doğrudan belirleyici etki yaratan sınırlar arası göç hareketlilikleri, ulus kimliğinin korunabilmesi ve sürdürülebilirliği açısından tedbir içeren politikalar üretilmesi zorunlu bir mücadele alanı haline gelmiştir. Diğer pek çok politik boyutta olduğu gibi, "sınırlar arası göç" kavramının, "uluslararası" göç kavramına dönüşmesi ve göçle ilgili uluslararası kabul görmüş jargonun ortaya çıkışı yeni sistem ve anlayışın bir ürünüdür.

Uluslararası göçler, ulus devletin olgunlaşma çağı olarak nitelendirilen 18. ve 19. yüzyıldan ziyade, yapısal kriz yaşadığı varsayılan 20 ve 21. yüzyılda ulus devletler açısından gittikçe katılan ve uluslararası ve hatta ulus üstü işbirliği arayışına girmelerine sebep olan bir politika alanıdır. Bir diğer ifadeyle, devletlerin uluslararası göçlerle ilgili günümüzde sahip olduğu refleksler 1900'lü yıllardan başlayarak yaşanan çok boyutlu gelişmelerin bir sonucudur.

Sebep-sonuç ilişkisi açısından her biri farklı oluşum ve gelişim setine sahip olan uluslararası göçlerle mücadelenin gerekçeleri, farklı tarihi referanslarla açıklanabilmekte ve bu yolla meşruiyet kazanabilmektedir. Ancak özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası uluslararası göçle mücadele yoğunluklu olarak güvenlik eksenine kaymıştır. Günümüzde de bu görünüm varlığını arttırarak devam ettirmektedir. Çalışma içinde de ifade edildiği gibi, uluslararası göçler, günümüz devletleri açısından şiddeti gittikçe artan, çoğu görüş tarafından da en önemli olarak nitelenen, bir ulusal güvenlik sorunudur.

Sonuç itibarıyla; dünya tarihi içinde iktidar dönüşümleri neticesinde devletler yapısal değişiklikler geçirdikçe, sınırların anlam ve işlevi değişmeye devam edecektir. Benzer şekilde göçlerde insan medeniyeti üzerindeki akıbet belirleyici misyonunu koruyacaktır. Günümüzün dünyasında, yöneltilen tüm eleştirilere rağmen, ulus devlet modeli sınır ve göç ilişkisi üzerinde mutlak belirleyicidir. Şüphesiz ulus devlet; tarih boyunca diğer siyasal yapılarda tecrübe edildiği gibi, mevcuttaki halini sonsuza değin koruyamayacak ve zaman gelip şartlar olgunlaştığında dönüşüme uğrayacaktır. Ancak günümüzdeki görünüm değişse ve yeni devlet sistemleri ortaya çıksa bile, sınır göç ilişkisi yeni duruma uygun bir forma bürünerek varlığını sürdürmeye devam edecektir.

6. Yazar katkı beyanı

Bu çalışmada Özden Zeynep OKTAV; araştırmaya ilişkin taslağının hazırlanması, araştırmanın yürütülmesi ve sonuçların değerlendirilmesi aşamasında, Feride YILMAZ ise; literatür taraması, hipotezin kurulması, çalışma sorularının belirlenmesi ve çalışmanın kaleme alınarak varılan sonuçların değerlendirilmesi aşamalarında katkıda bulunmuştur.

7. Etik kurul onayı ve çıkar çatışması beyanı

Çalışma için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Bu çalışmanın bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

8. Kaynaklar

- [1] Çadırga S. “Sınır Olgusu ve Evrimi Üzerine Tarihsel Bir Analiz”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 528-545, 2019.
- [2] Uygun O. *Devlet Teorisi*. İstanbul, Türkiye, On İki Levha Yayınları, 2015.
- [3] Karabağ S. *Jeopolitik Açından Sınırlar*. 3. baskı, Ankara, Türkiye, Pegem Akademi, 2014.
- [4] Hakyemez YŞ. *Egemenlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi*. Editörler: Okutan C. Küreselleşme ve Türkiye (Türkiye’de Devletin Gelişimi), Ankara, Türkiye, Seçkin Yayıncılık, 2007
- [5] Özkaya Ö. “Egemenlik Kavramının Gelişim Serüveni: Klasikten Küresele”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(1), 46-61, 2021.
- [6] Carniero RL. “A Theory of Origin Of The State”. *New Series*, 69(3947), 733-738, 1970.
- [7] Rousseau JJ. *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Hakkında Nutuk*. Çeviri: Altınörs A. İstanbul, Türkiye, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, 2018.
- [8] Orhan B, Karabağ S, “Mülk ve Mülkiyet”. *Turkish Studies Social*, 16(4), 1601-1619, 2021.
- [9] Brown W. *Yükselen Duvarlar Zayıflayan Egemenlik*. İstanbul, Türkiye, Metis Yayınları, 2011.
- [10] Abeles M. *Devletin Antropolojisi*. Çeviri: Ökten N. Ankara, Türkiye, Dipnot yayınları, 2012.
- [11] Yıldırım E. “Anthony Giddens’in Yapılanma Teorisi”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 25-44, 1999.
- [12] Karabağ S. *Mekanın Siyasallaşması*. Ankara, Türkiye, Pegem Yayınları, 2014.
- [13] Marshall T. *Duvar Çağı –Neden Bölünmüş Bir Dünyada Yaşıyoruz*. İstanbul, Türkiye, Epsilon Yayıncılık, 2021.
- [14] Bauman Z. *Sosyolojik Düşünmek*. Çeviri: Yılmaz A. İstanbul, Türkiye, Ayrıntı Yayınları, 2015.
- [15] Barth F. *Etnik Gruplar ve Sınırları*. Çeviri: Kaya A, Gürkan S. İstanbul, Türkiye, Bağlam Yayınları, 2001.
- [16] Newman D. “World Society, Globalization and a Borderless World: The Contemporary Significance of Border and Territory”. *World Society Focus Paper Series*, (2), 2005.
- [17] Diener AC, Joshua H. *Borders: A Very Short Introduction*, New york, USA, Oxford University Press, 2012.
- [18] Tagil S. *The Question of Border Regions in Western Europe: An Historical Background*. Editörler: Anderson M. Frontier Regions in Western Europe, 18-33, Londra, İngiltere, Routledge, 2013.
- [19] Wilson TM. *Borders: Cities, Boundaries, and Frontiers*. Editörler: Nonini DM. A companion to urban anthropology, 103-119, Chichester, İngiltere, John Wiley & Sons Ltd, 2014.
- [20] Lindholm C. *İslami Ortadoğu*. Çeviri: Şafak B. Ankara, Türkiye, İmge Yayınları, 2004.
- [21] Ünlü B. “İmparatorluk Fikrinin Gelişimi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 238-266, 2010.
- [22] Guo R. *Cross-Border Management: Theory, Method and Application*. London, England, Springer, 2015.
- [23] Prescott JRV, Triggs GD. *International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography*. Boston, USA, Leiden, Martinus Nijhoff Publisher, 2008.
- [24] Gümüşçü O. “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”. *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, 79-104, 2010.
- [25] Tekin F. *Sınırın Sosyolojisi –Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları*. İstanbul, Türkiye, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- [26] Giddens A. *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çeviri: Cumhuriyet A. İstanbul, Türkiye, Kalkedon Yayınları, 2008.
- [27] Erözden O. *Ulus-Devlet*. Ankara, Türkiye, Dost Yayınevi, 1997.
- [28] Kasaba R. *The Changing Status of Tribes in the Ottoman Empire*. Editörler: Migdal JS. Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practices, 27-49, Cambridge, England, Cambridge University Press, 2004.
- [29] Karabağ S. *Mekanın Siyasallaşması*. Ankara, Türkiye, Pegem Yayınları, 2014.
- [30] Jenkins R. *Bir Kavram Anatomisi: Sosyal Kimlik*. Çeviri: Bostancı G. İstanbul, Türkiye, Everest Yayınları, 2016.
- [31] Motly AJ. *Imperial Ends: The Decay, The Collapse and Revival of Empires*. Newyork, USA, Colombia University Press, 2001.
- [32] Özel Özcan MS. “Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi”. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(1), 49-62, 2019.
- [33] Çelik G. “Osmanlı Devleti’nin Nüfus ve İskan Politikası”. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (6), 49-110, 1999.
- [34] Deniz T. ““Sınırsız Dünya” Söylemleri Altında Sınırlar, Sınır Güvenliği ve Sınır İnsanları”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(44), 235-252, 2020.
- [35] Salihpaşaoğlu Y, Gümüş Boyacı ÖT. “Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 191-224, 2020.

- [36] Saygılı A. “Modern Devlet’in Çıplak Sureti”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59(1), 61-97, 2010.
- [37] Longo M. “From Sovereignty to Imperium: Border, Frontiers and the Specter Neo-Imperialism”. *Geopolitics*, 22(4), 757-777, 2017.
- [38] Lorasdağı Koyucu B. “Ulus Devlet”. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ulus_devlet/ (11.10.2023).
- [39] Parker BJ. “Toward an Understanding of Borderland Process”. *American Antiquity*, 71(1), 77-100, 2006.
- [40] Popescu G. *Bordering and Ordering the Twenty-First Century: Understanding borders*. Maryland, USA, Rowman&Littlefield Publishers, 2011.
- [41] Aydın R. “Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-256, 2018.
- [42] Anderson M. *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge, England, Oxford Polity Press, 1996.
- [43] Akbulut İ. “Devlet, Unsurları ve Kişiliği”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 111(219), 159-177, 2015.
- [44] Alvarez RR. “The Mexican-US Border: The Making of an Anthropology of Borderlands”. *Annual Review of Anthropology*, 53, 447-470, 1995.
- [45] Curzon GN. *The Romanes Lecture 1907-Frontiers*. Boston, USA, Adamant Media Corporation, 2003.
- [46] Holdich TH. *Political Frontiers and Boundary Making (1916)*. Montana, USA, Kissenger Publishing, 2009.
- [47] Minghi V. *From Conflict to Harmony in Border Landscapes*. Editörler: Rumley D, Minghi D. The Geography of Border Landscapes, 15-30, London, England, Routledge, 1991.
- [48] Giddens A. *The Globalizing of Modernity-Modernitenin Küreselleşmesi*. Editörler: Bülbül K. Küreselleşme Temel Metinler: Ekonomik, Siyaset, Kimlik, Kültür, Medeniyet, 161-169, Ankara, Türkiye, Orion Kitabevi, 2010.
- [49] Wilson TM, Donnan H. *Nation, State and Identity at International Borders*. Editörler: Wilson TM, Donnan H. Border Identities: Nation and State at International Frontiers, 1-30, Cambridge, England, Cambridge University Press, 1998.
- [50] Hardt M, Negri A. *İmparatorluk*. Çeviri: Yılmaz A. İstanbul, Türkiye, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- [51] Ignatieff M. *Human Rights as Politics and Idolatry*. New Jersey, USA, Princeton University Press, 2001.
- [52] Arıboğan DÜ. *Duvar –Tarih Geri Dönüyor*, İstanbul, Türkiye, İnkilap Kitabevi, 2019.
- [53] Ohmae K. *The Borderless World: Power and Strategy in the Global Marketplace*. London, England, HarperCollins, 1990.
- [54] Kolosov V. “Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches”. *Geopolitics*, 10(4), 606-632, 2005.
- [55] Ekici S, Tuncel G. “Göç ve İnsan”. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22, 2015.
- [56] Oppenheimer F. *Devlet*. Çeviri: Şenel A, Sabuncu Y. Ankara, Türkiye, Kaynak Yayınları, 1984.
- [57] Dündar F. *Hicret, Din ü Devlet-Osmanlı Göç Politikası (1856-1908)*. İstanbul, Türkiye, İletişim Yayınları, 2021.
- [58] Akto A. *Hicret Olgusunu Değer Felsefesi Bağlamında Analiz Etmek*. Editörler: Karan C. Farklı Yönleriyle Hicret, 173-197, İstanbul, Türkiye, Siyer Akademi, 2022.
- [59] İnalçık H. *Fatih Sultan Mehmed Han*. İstanbul, Türkiye, İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- [60] Yiğittürk Ekiyor E. “Göç ve Kültürlerarası İletişim İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(4), 819-843, 2021.
- [61] Gökmen G, Vermeulen WN, Vezina PL. “The Imperial Roots of Global Trade”. *Journal of Economic Growth*, 25(1), 87-145, 2020.
- [62] O’Connell M, Dursteller ER. *Akdeniz Medeniyetleri (Roma İmparatorluğu’nun Çöküşünden Napolyon’un Yükselişine)*. Çeviri: Leblebicioğlu B. İstanbul, Türkiye, Say Yayınları, 2019.
- [63] Lindner RP. *Göçebeler ve Osmanlılar*. Çeviri: Güney M. Ankara, Türkiye, İmge Kitabevi Yayınları, 2020.
- [64] Özler H. “Bir Siyasal Tasavvur Biçimi Olarak İmparatorluk ve Yansımaları”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 13(48), 221-240, 2016.
- [65] Akgündüz A. “Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler 1783-1922”. *Toplum ve Bilim*, 80, 144-170, 1999.
- [66] Uzun E. “Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân ve Eşkiyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (25), 185-214, 2009.
- [67] Taşbaş E. *Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, 2011.
- [68] Kalaycı İ, Kızılkaya O. “Osmanlı Devleti’nin İskan Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 361-378, 2012.
- [69] Şahin H. *Osmanlı Devletinin Kuruluş Dönemlerinde Dini Zümreler (1299-1402)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2007.
- [70] Gümüşçü O. *Türk İskan Sistemi veya Uç-Fetih-İskan Döngüsü (XI-XVI Yüzyıl)*. İstanbul, Türkiye, Yeditepe Yayınları, 2019.
- [71] Korkmaz A. *Göç ve Din Sosyolojisi*. Editörler: Bayyığıt M. Konya, Türkiye, Palet Yayınları, 2013.
- [72] Şeriati A. *Medeniyet Tarihi*. Çeviri: Keskin İ. Ankara, Türkiye, Fecr Yayınları, 1998.

- [73] apan F, Güvenç B. “Kavimler G ve Batı Roma İmparatorluğu’nun kş”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(18), 629-640, 2017.
- [74] Agnew J, Crobridge S. *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. London, England, Taylor&Francis, 1995.
- [75] Tekin F. “Modern Sınırlar ve Teritoryal Toplum”. *Sosyoloji Divanı*, 16, 117-132, 2020.
- [76] Cenk A. “Ulus-Devlet Fikri ve Ulus-Devletler”. *Memleket Siyaset Yönetim*, 5(13), 164-175, 2010.
- [77] Atas Topoğlu R. *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği*. Derleyenler: İhlamur Öner SG, şirin Öner NA. Küreselleşme ağında G: Kavramlar, Tartışmalar, 501-518, İstanbul, Türkiye, İletififim Yayınları, 2015.
- [78] İçduygu A, Erder S, Gençkaya ÖF. *Türkiye’nin Uluslararası G Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul, Türkiye, Koç Üniversitesi G Araştırmaları Merkezi, 2015.
- [79] Barışık S. *G Kavramı, Tanımı ve Türleri*. Editörler: Barışık S. Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası G ve Türkiye’nin Suriye Deneyimi, 1-24, Ankara, Türkiye, Gazi Kitabevi, 2020.
- [80] Marsella AJ, Ring E. *Human Migration and Immigration: An Overview*. Editörler: Adler LL, Gielen UP. Migration: Immigration and Emigration in Interntional Perspective, 3-22, Michigan, USA, Praeger Publishers, 2003.
- [81] şener B. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası G Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-31, 2017.
- [82] O’Down L. *The Changing Significance of European Borders*. Editörler: O’Down L, Anderson J, Wilson TM. New Borders For a Changing Europe: Cross-Border Cooperation and Governance, 13-36, London, England, Taylor&Francis, 2005.
- [83] Miller MJ, Castles S. *Gler ağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. Çeviri: Bal BU, Akbulut İ. İstanbul, Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- [84] Türkdoğan MA. *G ve Uluslararası İşbirliği*. Editörler: Telatar G, Kedikli U. Uluslararası G ve Güvenlik, 157-180, İstanbul, Türkiye, Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.